

Konu: **Kadim Diller ve Yazılar**
Yazı: **20**

AND-İÇME Kadehleri

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

İslamiyetten önce tüm Türk toplumlarında and-içme törenleri önemli yer tutardı. Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları** adlı eserinde (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayını, İstanbul 2001) şu ifadeleri kullanmaktadır (sayfa 292):

Yüeci kralının başı altınlatılıp and kadehi yapıldı. Büyük devlet akit ve andları bu kadehle yapıldı. Göktürk devleti kendisini eski Juan-Juan devletinin mirasçısı olarak gördü. M.Ö. 43 yılında Hunlar ile Çin elçileri arasında andlaşmalar "and kadehi" ile yapıldı.

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere tüm önemli olaylarda (tahta çıkma veya diğer bir devlet ile yapılan anlaşmalarda) and içilmektedir. Burada dikkat çeken söz and **içildiği** asla and-söylenmediğidir. Ayrıca bugün kullanmakta olduğumuz "anlaşma" sözünün aslı "andlaşma" olduğu görülüyor. Yani, karşılıklı oturup anlaşma imzalanmıyordu, kadeh kaldırılıp **and-içiliyordu**. And içilen kadehin adı da "**tolu**" idi.

Aynı eserin 295 sayfasında ise şu sözler vardır:

"Cengiz hanın küçük oğlu tahta çıkmadan önce, kendi yerine, Toluy'un han olmasını istemişti. Tahta çıkarken kadehi Toluy'un elinden aldı. Orada bulunanların hepsi 9 defa diz çöktüler."

Moğollarda and-kadehi olan "**tolu**" öylesine önemseniyordu ki Cengiz Han oğullarından birine Toluy adını verdi. B. Ögel, Özbek sarayındaki Kıımız (at sütü) içme töresini şu şekilde aktarmaktadır (sayfa 297):

"Padişah, kıımız adı ile ünlü olan temiz içkiyi biraz içer ve devletin en ileri gelenine ikram eder. O da kadehin tümünü içer. İçki içme, böylece töre üzere sürer gider. Beyler ile komutanlar tamam olduktan sonra askerlere sıra gelir."

Yazının henüz pek az kullanıldığı dönemlerde verilen sözün büyük önemi vardı. Bu bakımdan and-içme törenlerinde kullanılan kadeh (tolu) özel

olarak yapılır ve Türk toplumlarının çeşitli kutsal hayvanları bu kadehte şekillenirdi. Alttaki resimlerde çeşitli Asya bölgelerinde ve kuzey batı Avrupa'da yaşamış toplumların, günümüzde müzelere konmuş olan, and tolularını görüyoruz. Bu kadehlerin boynuz gibi eğri olduklarına dikkatinizi çekerim. Her birinde, İslâmiyetten önceki Türk toplumlarında kutsal sayılmış olan geyik, at, vaşak, dağ keçisi ve aslan gibi hayvan motifleri tolu ile estetik bir şekilde bütünleşmişlerdir. Bu kadehlerin yapımında önceleri içi boş dağ keçisi boynuzu kullanılırken, zamanla altın veya gümüş, bazen de bakır madenleri kullanılmıştır.

Bu tolu kadehlere Yunanca "**Rhytos**" ve İngilizce "**Rhyton**" (okunuşu **rayton**) denmektedir. Fakat, aynı zamanda İngilizce "rayt" olarak okunan ve "Rite" olarak yazılan sözcük ise **töre/gelenek** demektir. Şu halde sözcüğün **Rayt-On** şeklinde söylenişine bakarsak and içmek için kullanılan tolu kadehinin anlamı "**Evrensel Töre**" olmaktadır. Bu bağlamda Fransızca "rituel" ve İngilizce "ritual" sözcükleri "**töreye bağlı ayin**" anlamlarını içerirler. Tüm Asya ve Avrupa'daki kadim kültürlerin and-içme törenlerinde kadim Türk kültürüne ait kutsal hayvanları içeren tolu kadehlerini yüzyıllar, hatta binyıllar boyunca kullanmış olmaları basit bir tesadüf olamaz. Hıristiyanlıkta önemli bir simge olduğu kabul edilen "Kutsal Kâse", belki de bu kadim geleneğe dayanmaktadır.

Üç adet koç başı

Dağ keçisi

At